

Костанда І. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри китайської філології
Київського національного лінгвістичного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ПАРАЛЕЛІЗМУ У ЗМІСТІ КИТАЙСЬКИХ РОМАНІВ XIV–XVI СТ. (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ТРИЦАРСТВО»)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей паралелізму в змісті китайського роману Ло Гуаньчжуна «Трицарство», а також розкриттю сутності й специфіки паралелізму в китайській мові як такого. Через аналіз структурної побудови речень, об'єднаних паралелізмом, у мові роману «Трицарство» визначаються функції паралелізму. Розглядається специфіка граматичної побудови паралелізму в рядках змісту.

Ключові слова: паралелізм, функції, роман, граматична структура, зміст, «Трицарство».

Постановка проблеми. Дослідженню китайської літератури присвячено чимало робіт В.М. Алексєєва, Б.Л. Ріфтіна, Лю Ліншена, М.Є. Кравцова, А.О. Штукіна, М.Й. Конрада та ін. Серед українських дослідників варто відмітити праці Н.С. Ісаєвої, К.Г. Мурашевич, Я.В. Шекери. Проте найменш вивченими залишаються мовні засоби, характерні для китайських романів XIV–XVI ст.

Актуальність дослідження визначається потребою українського Китаєзнавства в подальшому вдосконаленні лінгвістичних досліджень мовних засобів китайських романів XIV–XVI ст. загалом і явища паралелізму зокрема (на прикладі роману Ло Гуаньчжуна «Трицарство»), вирішити проблему адекватності перекладу, спираючись на принцип паралелізму.

Завдання статті – дослідити особливості синтаксичної структури паралелізму в назвах розділів роману «Трицарство», класифікувати паралелізм за синтаксичними особливостями побудови. Питання про основні властивості паралелізму в китайських текстах, його види, особливості структури відображено в дослідженнях і публікаціях таких авторів, як Хе Цифан, Чжоу Біндяо, Лю Ліншен, Ху Далей, Фу Сюаньцун, Юй Шучен, Лі Баоцзюнь. Із російських дослідників частково явище паралелізму розглядали М.Є. Кравцова, Т.М. Нікітіна, В.С. Спірін. Серед українських дослідників паралелізм як стилістичне явище згадується у працях І.О. Голубовської, О.М. Гончаренка, Я.В. Шекери.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше в науковій вітчизняній практиці досліджуються прийом синтаксичного паралелізму в китайських романах XIV–XVI ст. (на прикладі роману Ло Гуаньчжуна «Трицарство»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийом синтаксичного паралелізму зустрічається ще в перших давньокитайських поетичних творах: у віршах збірки народної поезії «Шицзін», а також у віршах філософського трактату «Дао де цзін». У поезії доби Тан (618–907 рр.) відбулося становлення та «розквіт» цього прийому [1, с. 68–71; 2, с. 467]. Варто окремо зазначити, які саме особливості закріплені за визначенням «синтаксичний паралелізм» у китайській мові. Отже, паралелізм (对仗 або 对偶) – це завжди два члени (словосполучення або речення), які мають однакову синтаксичну побудову; складові, поєднані паралелізмом, сполучаються, не тільки за змістом, а й обов'язково за звуковою формою (чергування тонів і рима). У силу цих особливостей уживання паралелізму довгий час обмежувалося поетичними текстами (у давньокитайській прозі існували стилістичні прийоми, близькі за своїм визначенням до синтаксичного паралелізму): віршами доби Тан, віршами-піснями доби Сун, драматичними аріями доби Юань [3, с. 278]. Паралелізм узагалі був явищем, притаманним поетичному тексту. З появою у XIV ст. епічної художньої літератури в давньокитайській мові з'являється своєрідна «техніка оповіді», яка передбачає обов'язкове вживання певних граматичних конструкцій, лексики, стилістичних прийомів для певних розділів, частин, фрагментів художнього тексту [4, с. 236]. Так, синтаксичний паралелізм у романах XIV–XVI ст. вживається в назвах розділів, потім це правило поширилось на романи XVII–XIX ст., отже, назви розділів зокрема і зміст загалом можна зарахувати до різновиду поетичного тексту [3, с. 239]. Паралелізм у назвах розділів наявний на всіх мовних рівнях: на фонологічному, лексичному, синтаксичному тощо. Правила утворення паралелізму, поширені у віршах доби Тан, стали базою для нових більше пристосованих до прози видів синтаксичного паралелізму XIV–XVI ст. [5, с. 158].

У китайських романах XIV–XVI ст. прийом синтаксичного паралелізму широко використовувався в назвах розділів. Варто також зазначити, що в китайській мові синтаксично паралельні слова-ієрогліфи були на ритмічно паралельних місцях, тобто подібність синтаксичної побудови супроводжувалась паралелізмом ритмічним [6, с. 120]. Так, у романі «Трицарство» назви кожного розділу складаються з двох, повністю симетричних за кількісним складом і граматичною побудовою рядків [5, с. 342]. З погляду кількісного складу такі паралельні рядки-назви в змісті роману можна поділити на рядки із сімома ієрогліфами (семистопні) й рядки з вісьмома ієрогліфами (восьмистопні) у складі. Семистопні рядки становлять більшість: зі 120 розділів 89 є семистопними і лише 31 – восьмистопними [7, с. 10].

Що стосується граматичної побудови рядків, то семистопні рядки можна поділити на шість видів.

- Перші три ієрогліфи становлять дієслівне сполучення, наступні чотири – предикативну основу речення. Наприклад, назва розділу 10: «1. 勤王室//马腾举义, 2. 报父仇//曹操兴师» («1. Служить імператорській родині, Ма Тен установлює справедливість, 2. Сплачує батьківській борг, Цао Цао йде війною»). Таку синтаксичну побудову мають назви розділів 28, 30, 32, 38, 46, 62, 69, 112 [7, с. 10–12].
- Предикативна основа речення із прямим додатком або лише предикативна основа: перші три ієрогліфи – іменник

(найчастіше власна назва), потім два ієрогліфи – дієслово або прислівник і дієслово, останні два ієрогліфи – іменник (з означенням). Ще один різновид цієї конструкції: перші два ієрогліфи – іменник (найчастіше власна назва), потім два ієрогліфи – прислівник і дієслово, останні три ієрогліфи – іменник (з означенням). Наприклад, розділ 17: «1. 袁公路//大起//七军, 2. 曹孟德//会合//三将» («1. Юань Гунлу підняв сім армій, 2. Цао Менде скликав трьох генералів»). Така сама форма синтаксичної побудови в назвах розділів 40, 50, 76, 65 [7, с. 10–12].

3. Дві предикативні основи речення з прямими додатками: перші три ієрогліфи – підмет (виражений іменником), присудок (виражений дієсловом), прямий додаток (виражений іменником), наступні чотири ієрогліфи – підмет (іменник, найчастіше власна назва), присудок (дієслово), прямий додаток (іменник). Наприклад, розділ 79: «1. 兄逼弟//曹植赋诗, 2. 侄陷叔//刘封伏法» («1. [Старший] брат примушує [молодшого брата] // Цао Чжи складає вірша, 2. Племянник заманює дядька // Лю Фен зазнає покарання») [7, с. 10–12].

4. Три види конструкції з обставиною місця.

Перший вид: перші три ієрогліфи – обставина місця (виражена іменником, найчастіше власною назвою), потім два ієрогліфи – підмет (іменник), потім один ієрогліф – присудок (дієслово), останній ієрогліф – прямий додаток (іменник).

Другий вид: перші чотири ієрогліфи – обставина місця (виражена іменником, найчастіше власною назвою), потім один ієрогліф – присудок (дієслово), останній ієрогліф – додаток (іменник). Прикладами до цих двох видів можуть послугувати назви таких розділів, як 19, 20, 45, 57, 77, 103. Так, у розділі 19: «1. 下邳城//曹操//鏖//兵, 2. 白门楼//吕布//殒命» («Біля міста Сяпі // Цао Цао // [запекло] б'ється // з армією, 2. [На] Башті Білих Воріт // Лю Бу // позбавляється // життя») [7, с. 10–12].

Третій вид: перші два ієрогліфи – підмет (іменник, власна назва), наступні два ієрогліфи – обставина місця (виражена іменником, найчастіше власною назвою), потім один ієрогліф – присудок (дієслово), останній ієрогліф – додаток (іменник). Наприклад, назва 35 розділу: «1. 玄德//南漳//逢//隐沧, 2. 单福//新野//遇//英主» («Сюань Де // [в] Наньчжені // зустрічає // саїтника, 2. Дань Фу // [в] Сіньє // зустрічає // лицаря») [7, с. 10–12].

5. Конструкція із дієприслівниковими зворотами: перші два ієрогліфи – підмет (іменник, власна назва), наступні два ієрогліфи – обставина (дієприслівниковий зворот), потім один ієрогліф – присудок (дієслово), останні два – додаток або обставина місця (іменник, власна назва). Наприклад, розділ 33: «1. 曹丕//乘乱//纳//甄氏, 2. 郭嘉//遗计//定//辽东» («Цао Бі // скориставшись можливістю // одружується [на] // пані Чжень, 2. Го Цзя // залишивши [після себе] план // вирішує [долю] Ляодуна»). Така сама форма синтаксичної побудови в назвах розділів 47, 59, 108, 110 [7, с. 10–12].

6. Конструкція з двома присудками: перші два ієрогліфи – підмет (іменник, власна назва), наступний ієрогліф – присудок (дієслово), один ієрогліф – додаток (іменник), потім один ієрогліф – присудок (дієслово), останні два ієрогліфи – додаток (іменник). Наприклад, розділ 21: «1. 曹操//煮//酒//论//英雄, 2. 关公//赚//城//斩//车胄» («Цао Цао підіграє вино // [та] // обговорює // героїв, 2. Пан Гуан // отримує // місто // [та] // зарубав // Че Чжоу»). Таку синтаксичну побудову мають назви розділів 44, 64, 80, 82, 96, 100, 114 [7, с. 10–12].

Також існує ще така форма: перші три ієрогліфи – підмет (іменник, власна назва), наступний ієрогліф – присудок (дієслово), один ієрогліф – додаток (іменник), потім один ієрогліф

– присудок (дієслово), останній ієрогліф – додаток (іменник). Наприклад, розділ 23: «1. 祢正平//裸//衣//骂//贼, 2. 吉太医//下//毒//遭//刑» («Мі Чженпін // знімає одяг // [та] // сварить // злодіїв, 2. Імператорській лікар Цзі // дає // отруту // [та] зазнає // покарання»). Таку синтаксичну побудову має назва розділу 18 [7, с. 10–12].

Восьмистопні рядки можна розкласти на п'ять видів.

1. Перші три ієрогліфи становлять дієслівне сполучення, наступні п'ять – поширене речення. Наприклад, назва розділу 1: «1. 宴桃园//豪杰三结义, 2. 斩黄巾//英雄首立功» («Бенкетують [у] Персиковому саду // шляхетні лицарі утрьох приносять клятву, 2. Рублять Жовті пов'язки // відважні герої вперше здійснюють подвиг»). Таку синтаксичну побудову мають назви розділів 71, 95, 25, 83, 86, 87, 104, 120 [7, с. 10–12].

2. Предикативна основа речення із прямим додатком або лише предикативна основа: перші три ієрогліфи – іменник (найчастіше власна назва), потім два ієрогліфи – прислівник і дієслово, останні три ієрогліфи – іменник (з означенням). Наприклад, розділ 8: «1. 王司徒//巧使//连环计, 2. 董太师//大闹//凤仪亭» («Чинювник Ван // хитро здійснив // план «ланцюга», 2. Правитель Дун // шумно відреагував // [у] альтанці «Ритуал фенікса»). Прикладами до цих двох видів можуть послугувати назви таких розділів, як 15, 42, 53, 111 [7, с. 10–12].

Також зустрічається конструкція перші три ієрогліфи – іменник (найчастіше власна назва), потім один ієрогліф – дієслово, останні чотири ієрогліфи – іменник (з означенням). Наприклад, розділ 102: «1. 司马懿//占//北原渭桥, 2. 诸葛亮//造//木牛流马» («1. Сима І // зайняв // беньюанський міст Вей, 2. Чжуге Лян // створює // дерев'яних биків, рухомих коней») [7, с. 10–12].

3. Два види конструкції з означенням.

Перший вид: перші три ієрогліфи – означення (виражене іменником, найчастіше власною назвою), два ієрогліфи – підмет (іменник), потім один ієрогліф – обставина способу дії (прислівник), наступний ієрогліф – присудок (дієслово), останній ієрогліф – прямий додаток (іменник). Наприклад, назва розділу 39 [7, с. 10–12].

Другий вид: перші два ієрогліфи – означення (виражене іменником, найчастіше власною назвою), три ієрогліфи – підмет (іменник), потім один ієрогліф – присудок (дієслово), останні два ієрогліфи – прямий додаток (іменник). Наприклад, розділ 54: «1. 吴国//太佛寺//看//新郎, 2. 刘皇//叔洞房//续//佳偶» («Князівства У // вдова-імператриця // дивиться // [на] нареченого, 2. Імператора Лю // дядько // одружується // [з] красунею») [7, с. 10–12].

4. Конструкція із дієприслівниковими зворотами й обставиною місця/додатком: перші три ієрогліфи – підмет (іменник, власна назва), наступні два ієрогліфи – обставина (дієприслівниковий зворот), потім один ієрогліф – присудок (дієслово), останні два – додаток або обставина місця (іменник – власна назва). Наприклад, розділ 14: «1. 曹孟德//移驾//幸//许都, 2. 吕奉先//乘夜//袭//徐郡» («1. Цао Менд // переправляючи імператорській двір // [успішно] прибуває // [в] Студу, 2. Люй Бу // скориставшись темрявою // захоплює // Сюй-цзюнь»); також розділ 106: «1. 公孙渊//兵败//死//襄平, 2. 司马懿//诈病//赚//曹爽» («1. Гунсунь Юань // отримавши поразку // загине // [в] Сянпіні, 2. Сима І // вдавши хворого // обманув Цао Шуана») [7, с. 10–12].

5. Конструкція з двома присудками: перші три ієрогліфи – підмет (іменник, власна назва), наступний ієрогліф – присудок (дієслово), один ієрогліф – додаток (іменник), потім один

ієрогліф – присудок (дієслово), останні два ієрогліфи – додаток з означенням (іменники). Наприклад, розділ 74: «1. 庞令明//抬//棹//决//死战, 2. 关云长//放//水//淹//七军» («1. Шляхетний Пан// піднімає// домовину// [та] вирішує [йти]// [в запеклий] бій», 2. Гуань Юй// пускає// воду// [та] затоплює// сім армій») [7, с. 10–12].

Висновки. Отже, синтаксичний паралелізм у змісті роману використовується, по-перше, для членування тексту; по-друге, такий паралелізм залучає кожен елемент тексту до єдиної системи міцно пов'язаних компонентів; по-третє, ієрогліфи, що становлять паралелізм, поглиблюють своє значення і набувають нового звучання. Ієрогліфи при складанні синтаксичного паралелізму добираються за однаковим принципом: вони повинні належати до однієї граматичної та синтаксичної категорії. У давньокитайській мові немає чіткого поділу на частини мови, тому під час читання та перекладу текстів паралелізм є необхідним засобом, що допомагає правильно перекласти зміст.

Отже, завдання першого рядка полягає в тому, щоб дати ключ до синтаксичної конструкції другого рядка. Така специфічна функція китайського паралелізму породжена особливостями давньокитайської мови веньянь. І передусім саме на цю його особливість перекладачу треба звернути увагу, бо завдяки паралелізму, по-перше, можна краще зрозуміти функції окремих слів, а по-друге, за допомогою утворення чітко відокремлених фраз зрозуміти зміст речення загалом.

Література:

1. Костенко С.О. До проблеми періодизації давньої китайської літератури / С.О. Костенко, І.А. Пяста // Вісник Київського національного університету. Серія «Східні мови та літератури». – К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 1998. – Вип. 1. – С. 68–71.
2. Малявин В.В. Китайская цивилизация / В.В. Малявин. – М. : Издательство «Астрель», Фирма «Издательство АСТ», Издательско-продюсерский центр «Дизайн. Информация. Картография», 2000. – 632 с.
3. 刘麟生著. 中国骈文史 (中国文化史丛书) / 刘麟生著. – 北京 : 商务印书馆, 1998. – 385 с.
4. 王友胜. 民国间古代文学研究名著导读 / 王友胜, 李鸿渊, 林彬晖. – 上海 : 岳麓书社, 2010. – 462 с.
5. 周秉钧. 古汉语自学手册 / 周秉钧. – 湖南 : 湖南任命出版社, 1955. – 522 с.
6. Спирин В.С. Построение древнекитайских текстов / В.С. Спирин. – М. : Наука, 1976. – 231 с.
7. 罗贯中. 三国演义 / 罗贯中. – 北京 : 中国戏剧出版社, 2007. – 672 с.

Костанда И. А. Особенности употребления параллелизма в оглавлении китайских романов XIV–XVI ст. (на примере романа «Троецарствие»)

Аннотация. Статья посвящена исследованию функций параллелизма в оглавлении китайского романа Ло Гуаньчжуна «Троецарствие», а также раскрытию специфики параллелизма в китайском языке. Посредством анализа структуры предложений, объединенных параллелизмом, в языке романа «Троецарствие» определяются функции параллелизма. Рассматривается специфика грамматического построения параллелизма в строках оглавления.

Ключевые слова: параллелизм, функции, роман, грамматическое построение, оглавление, «Троецарствие».

Kostanda I. Features the use of parallelism in the content of Chinese novels XIV-XVI centuries (the novel “Romance of Three Kingdoms”)

Summary. The article investigates the features of parallelism in the content of the Chinese novel Lo Guanzhong “Romance of Three Kingdoms”, and disclosure of the nature and specificity of parallelism in the Chinese language. Using the analysis of structural construction combined parallel sentences in the language of the novel “Romance of Three Kingdoms”, defines the functions of parallelism. We consider the specifics of grammatical construction of parallelism in lines of content.

Key words: concurrency, parallelism, novel, grammatical structure, contents, “Three Kingdoms”.